



Προτάσεις πολιτικής για τις παραστατικές τέχνες: στηρίζοντας τη δημιουργικότητα και την καλλιτεχνική παραγωγή

Αντιγόνη Παπαγεωργίου

Αύγουστος, 2025

Οι Προτάσεις Πολιτικής για τις Παραστατικές Τέχνες αποτελούν μέρος του ερευνητικού έργου «Εργασιακή Επισφάλεια και Κοινωνική Συνοχή: Η Περίπτωση των Πολιτιστικών και Δημιουργικών Βιομηχανιών (LaPreSc)» που υλοποιείται στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης - NextGenerationEU (Φορέας Υλοποίησης: ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. - Αριθμός Έργου 16313, Δικαιούχος: Πανεπιστήμιο Κρήτης).

Όψεις επισφάλειας στις Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες

Η επισφαλής φύση της εργασίας στις Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες (εφεξής ΠΔΒ), καθώς και η έλλειψη αναγνώρισης των διαφορετικών πτυχών της επισφάλειας σε όλα τα επίπεδα, αποτελεί διαχρονικά μαύρο κουτί σε κάθε προσπάθεια χάραξης δημόσιων πολιτικών για τον σύγχρονο πολιτισμό. Αντικείμενο του ερευνητικού έργου LaPreSc ήταν να καταγράψει και να ανιχνεύσει ποιοτικά και ποσοτικά τους τρόπους που η επισφάλεια τέμνει τις παραστατικές τέχνες (performing arts). Η επισφάλεια παίρνει πολλές μορφές, αλλά δεν επηρεάζει όλους/όλες το ίδιο και με τον ίδιο τρόπο. Μπορεί να πάρει τη μορφή άτυπων ή περιστασιακών εργοληπτικών βραχυχρόνιων συμφωνιών χωρίς σταθερό ή γραπτό συμβόλαιο, να έχει τη μορφή της ψευδο-αυτοαπασχόλησης (bogus self-employment), να έχει ακανόνιστα ωράρια και πληρωμές και να διεξάγεται σε μη παραδοσιακά πλαίσια. Ιδιαίτερα για τους δημιουργικούς κλάδους, η οικονομική επισφάλεια συνοδεύεται από έλλειψη κοινωνικής προστασίας και αναγνώρισης. Σε ορισμένες χώρες όπως και στην Ελλάδα, οι επαγγελματίες πολιτιστικοί εργαζόμενοι μπορεί να μην έχουν καν νομική υπόσταση ή να μην αναγνωρίζονται ως εργαζόμενοι λόγω της διαλείπουσας φύσης της εργασίας τους. Παράλληλα, η σύγχυση μεταξύ ερασιτεχνών και επαγγελματιών μπορεί να υπονομεύσει περαιτέρω τις προσπάθειες για την εξασφάλιση επαρκούς εισοδήματος και αξιοπρεπών συνθηκών εργασίας για όσους/ες δραστηριοποιούνται στον τομέα.

Την τελευταία δεκαετία, έρευνες έχουν σκιαγραφήσει την εργασιακή ζωή των εργαζόμενων στο πολιτισμό ως απρόβλεπτη, ιδιαίτερα κοπιώδη και επίπονη, αρθρωμένη γύρω από μια δέσμη, καλλιτεχνικών και μη, πρακτικών

που περιλαμβάνουν «κρυμμένη», «αόρατη» εργασία. Πολλές φορές, αυτές οι πρακτικές –οι πρόβες, η ανάγκη για δικτύωση, η δια βίου εκπαίδευση, η σύνταξη καλλιτεχνικών προτάσεων, η διαρκής έκθεση της εργασιακής περσόνας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης- δεν γίνονται αντιληπτές ως εργασιακός χρόνος.

Οι τεχνολογικές εξελίξεις των τελευταίων χρόνων προσφέρουν νέους τρόπους και ευκαιρίες στους εργαζόμενους στον πολιτισμό και στους ενδιάμεσους «πυλωρούς», να προωθήσουν και να διαφημίσουν την τέχνη τους, διευκολύνοντας, έτσι, τη μικρο-επιχειρηματικότητα που ούτως η άλλως κυριαρχεί στους κλάδους του πολιτισμού και της δημιουργίας. Τα νέα κανάλια διανομής (διαδικτυακές πλατφόρμες) διευρύνουν τις ευκαιρίες πρόσβασης στις παραστατικές τέχνες και ανοίγουν νέους δρόμους προσέγγισης του κοινού, καταρρίπτοντας φυσικά εμπόδια. Ταυτόχρονα, η ψηφιοποίηση και το διαδίκτυο φέρνουν τη μετάδοση προϊόντων των παραστατικών τεχνών όλο και περισσότερο υπό τον έλεγχο μιντιακών κολοσσών. Σύμφωνα με την Κομισιόν (European Commission 2021), η άνοδος των πλατφορμών, σε συνδυασμό με την άνιση κατανομή ισχύος και πόρων κατά μήκος των αλυσίδων δημιουργικής αξίας, διαμορφώνει νέα δεδομένα και προκλήσεις για τους/τις επαγγελματίες στις ΠΔΒ τόσο στον πραγματικό όσο και στον ψηφιακό κόσμο.

Σύμφωνα με το European Investment Fund (2023: 96), τα εργαλεία τεχνητής νοημοσύνης (AI) μετασχηματίζουν ριζοσπαστικά (και πιο γρήγορα από όσο φανταζόμασταν) τη διεθνή κυκλοφορία περιεχομένου, μέσω αυτόματης μετάφρασης και υποτιτλισμού, καταργώντας τα γλωσσικά εμπόδια. Παράλληλα με τις ψηφιακές εξελίξεις, μεγαλώνουν οι φόβοι για τη μη εξουσιοδοτημένη χρήση έργων με πνευμα-

τικά δικαιώματα από μοντέλα τεχνητής νοημοσύνης. Σε κοινή επιστολή, δεκατρείς κορυφαίοι ευρωπαϊκοί και διεθνείς οργανισμοί που εκπροσωπούν συγγραφείς, ερμηνευτές, μουσικούς και άλλους επαγγελματίες της δημιουργικής βιομηχανίας απευθύνουν έκκληση στην Επιτροπή Νομικών Θεμάτων (JURI) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να ενισχύσει την προστασία των δημιουργών απέναντι στην ανεξέλεγκτη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης. Οι υπογράφωντες επισημαίνουν ότι τα συστήματα AI έχουν εκπαιδευτεί χρησιμοποιώντας τεράστιες ποσότητες προστατευόμενου περιεχομένου χωρίς άδεια, αμοιβή ή διαφάνεια, γεγονός που απειλεί τα θεμέλια του δημιουργικού και πολιτιστικού τομέα της Ευρώπης.¹

Οι καλλιτέχνες που τοποθετούνται κυρίως στην αρχή της αλυσίδας αξίας, βρίσκονται συχνά στην πιο αδύναμη θέση με περιορισμένη διαπραγματευτική ισχύ, ιδιαίτερα σε σύγκριση με τους ιδιοκτήτες των μέσων πολιτιστικής και δημιουργικής (ανα)παραγωγής. Με την εργασία τους να διαμεσολαβείται ολοένα και περισσότερο από πλατφόρμες, η αυτονομία τους, η ελευθερία της δημιουργίας, καθώς και η ευχαρίστηση και ηθική ανταμοιβή που αντλούν τα ίδια τα υποκείμενα από την εργασία τους τίθενται υπό απειλή.

Παρόλα αυτά, η εργασία στις ΠΔΒ δε φαίνεται να χάνει την αίγλη της. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία της Eurostat (2025), περίπου το 14% των φοιτητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στις χώρες της ΕΕ φοιτούν σε σχολές με πολιτιστικό καλλιτεχνικό προσανατολισμό, με την Ελλάδα να έχει ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά (15%). Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ,² το 2023 ο α-

ριθμός των σπουδαστών σε σχολές δραματικής τέχνης, χορού, μουσικών σχολών και ωδείων ανέρχονταν στις 51.906, γεγονός που καταδεικνύει ότι η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση στους κλάδους αυτούς, που γίνεται τις περισσότερες φορές με ιδιωτική δαπάνη, αποτελεί ένα επιθυμητό και ελκυστικό εργασιακό μονοπάτι για τις μελλοντικές γενιές εργαζομένων. Μέχρι στιγμής, η ζήτηση καλύπτεται κατά κύριο λόγο από ιδιωτικούς φορείς που στερούνται θεσμικής αναγνώρισης και κύρους. Ταυτόχρονα, τα υπάρχοντα συστήματα καλλιτεχνικής και πολιτιστικής εκπαίδευσης δεν είναι επαρκώς προσαρμοσμένα στη δυναμική κοινωνική πραγματικότητα των επαγγελματιών, αλλά ούτε και στις μεταβαλλόμενες ορέξεις της αγοράς.

Συνεπώς, μετά την αποφοίτησή τους, οι εργαζόμενοι/ες στις ΠΔΒ χαράσσουν κατά κύριο λόγο μια εξατομικευμένη πορεία που βασίζεται στην εκμάθηση μέσω της εργασιακής εμπειρίας, στην απλήρωτη εργασία για χάρη της δικτύωσης και της δημιουργίας φήμης, την υπερεργασία, την πολυαπασχόληση λόγω της στέρξης οποιασδήποτε μορφής κοινωνικής ασφάλισης, καθώς και την εργασία περιορισμένης και διακοπτόμενης διάρκειας που γνωστοποιείται μέσα από ένα πλέγμα κλειστών δικτυώσεων. Οι σημερινοί εργαζόμενοι στις ΠΔΒ έρχονται αντιμέτωποι με μια σειρά από «κατασκευασμένες αβεβαιότητες» (Beck 2009) σε ένα τοπίο όπου οι συλλογικές διεκδικήσεις και διαπραγματεύσεις τείνουν να είναι αποσπασματικές, καθώς η συλλογική εκπροσώπηση είναι ιδιαίτερα αποδυναμωμένη.

Το παρόν working paper στόχο έχει να καταδείξει τα δομικά προβλήματα των εργαζομένων

¹ Creatives Unite Newsroom. (2024, April 25). Creators call for stronger protection amid EU AI Act [Web article]. Creatives Unite. Retrieved July 8, 2025 from <https://creativesunite.eu/article/artists-and-authors-are-calling-for-stronger-protections-for-generative-ai>

² Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2024, 8 Οκτωβρίου). Έρευνα Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων Διευθύνσεων του Υπουργείου Πολιτισμού (ΥΠΠΟ), έτους 2023. Ανακτήθηκε από <https://www.statistics.gr/documents/20181/7807f368-99d3-0892-2310-c5481c55ccdd>

στις παραστατικές τέχνες, έτσι όπως προέκυψαν από την ποσοτική και ποιοτική έρευνα που διεξήχθη στα πλαίσια του ερευνητικού έργου LaPreSc και τεκμηριώνονται από πλήθος μελετών και κείμενα πολιτικής. Αφορά στο σύνολο των παραστατικών τεχνών, εστιάζοντας στις βασικές δραστηριότητες εκείνων που συμβάλλουν είτε «επί σκηνής» ως ερμηνευτές/τριες, χορευτές/τριες, ηθοποιοί και μουσικοί, είτε «πίσω από τη σκηνή» και «πίσω από τα φώτα» στην παραγωγή περιεχομένου ως σκηνογράφοι, ενδυματολόγοι, τεχνικοί φωτισμού, ήχου κ.ά. Αρχικά, σκιαγραφεί τον κλάδο των παραστατικών τεχνών μέσω μιας σύντομης πλοήγησης στους ορισμούς και τις ιδιαιτερότητες της εργασίας σε αυτόν. Έπειτα, παρουσιάζει τα βασικά ευρήματα της έρευνάς μας και μέσα από την εξέταση καλών πρακτικών και εφαρμοσμένων πολιτικών καταλήγει σε προτάσεις πολιτικής για τις παραστατικές τέχνες.

Σύντομη επισκόπηση: Ο κλάδος των παραστατικών τεχνών στις ΠΔΒ

Σύμφωνα με το δεύτερο άρθρο (παράγραφος 2β) της Σύμβασης για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003), οι παραστατικές τέχνες περιλαμβάνουν το θέατρο, τη μουσική (φωνητική και οργανική), τον χορό και άλλες μορφές ζωντανής παράστασης, όπως την παντομίμα, το κουκλοθέατρο μέχρι και το μελοποιημένο στίχο, που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά και συνιστούν στοιχείο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η Eurostat/ESSnet-Culture (2012) ορίζει τις παραστατικές τέχνες ως τις ζωντανές παραστάσεις δράματος, χορού και άλλων μορφών παράστασης στις οποίες περιλαμβάνονται η μουσική, το θέατρο, ο χορός, το μουσικό καμπαρέ, το κουκλοθέατρο, οι παραστάσεις κωμικών, η παντομίμα, η ταχυδακτυλουργία, η

ερμηνεία ρόλων στο πλαίσιο εκπαιδευτικών μαθημάτων, καθώς και η εκτέλεση μουσικής για κινηματογραφικές ταινίες, εφόσον είναι ζωντανή (ό.π.: 314).

Η σύγχρονη παραστατική τέχνη περιλαμβάνει, επίσης, κάθε δραστηριότητα στην οποία η φυσική παρουσία του καλλιτέχνη λειτουργεί ως το ίδιο το μέσο. Συνεπώς, συμπεριλαμβάνει μορφές όπως η παντομίμα αλλά και τα φεστιβάλ και τα πανηγύρια. Πολύ σημαντικό διαφοροποιητικό στοιχείο των παραστατικών τεχνών από τους υπόλοιπους κλάδους πολιτισμού και δημιουργίας είναι η παρουσία του κοινού (audience) καθ' όλη τη διάρκεια του δρώμενου. Πρόκειται, λοιπόν, για τέχνες που παρουσιάζονται ζωντανά στο κοινό διαμορφώνοντας, έτσι, το παραγόμενο πολιτιστικό προϊόν.

Σύμφωνα με τη μελέτη του ΙΜΕ της ΓΣΕΒΕΕ (2019), ο όρος «παραστατικές τέχνες» περιλαμβάνει χώρους εκδηλώσεων, εργοδότες, μικρές επιχειρήσεις και ελεύθερους επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται στο θέατρο, τον χορό, την όπερα και τις συναυλίες. Ο κλάδος απαρτίζεται από ηθοποιούς, διοργανωτές, τεχνικούς παρασκηνίου και διοικητικά στελέχη και πρόκειται για έναν τομέα με μεγάλη ποικιλομορφία στην παροχή υπηρεσιών και στα επιχειρηματικά μοντέλα, ο οποίος παρουσιάζει ταχύτατη ανάπτυξη. Στο πρόσφατο «Στατιστικό Πλαίσιο για τον Πολιτισμό» της UNESCO (2025), η αλυσίδα αξίας των παραστατικών τεχνών ορίζεται ως ένα πολύπλοκο οικοσύστημα που περιλαμβάνει πολλά και διαφορετικά στάδια, εμπλέκοντας διαφορετικούς δρώντες. Αρχικά, περιλαμβάνει τους καλλιτέχνες/ δημιουργούς (συνθέτες, χορογράφους, ηθοποιούς), τους παραγωγούς και τεχνικούς (σκηνοθέτες, φωτιστές, ηχολήπτες), τους διαμεσολαβητές (πράκτορες, μάνατζερ), τους χώρους (θέατρα, πολιτιστικούς φορείς), τους χρηματοδότες και

χορηγούς (κρατικούς φορείς, ιδρύματα, ιδιώτες) καθώς και το κοινό, το οποίο πλέον διαδραματίζει κεντρικό ρόλο μέσω της ψηφιακής συμμετοχής και κατανάλωσης. Το μοντέλο παραγωγής αξίας στις παραστατικές τέχνες της UNESCO αποτελεί μια ολιστική θεώρηση -από τη σύλληψη και τη δημιουργία, μέχρι την παραγωγή, την παρουσίαση και την κατανάλωση.

Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του David Hesmondhalgh (2013) στο βιβλίο του *Cultural Industries*, οι παραστατικές τέχνες καταλαμβάνουν περιφερειακή θέση σε σχέση με τις πυρηνικές πολιτιστικές βιομηχανίες. Αυτή η διάκριση εστιάζει στον τρόπο οργάνωσης της πολιτιστικής παραγωγής, καθώς και στον βαθμό στον οποίο αυτές οι δραστηριότητες βασίζονται σε αμιγώς βιομηχανικές (ή έστω βιομηχανοποιημένες) διαδικασίες. Το γεγονός ότι βρίσκονται μακριά από τον βιομηχανικό πυρήνα των ΠΔΒ έχει σαν αποτέλεσμα να αντιλαμβανόμαστε, πολλές φορές, τις παραστατικές τέχνες ως περιθωριακές ως προς την οικονομική δραστηριότητα.

Πρόσφατα στοιχεία του European Investment Fund (2023) τονίζουν ότι οι παραστατικές τέχνες παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη αύξηση με όρους προστιθέμενης αξίας και απασχόλησης από όλους τους υποκλάδους των ΠΔΒ. Η έκθεση «Market Analysis of the Cultural and Creative Sectors in Europe» αναφέρει ότι την περίοδο 2013-2020, οι παραστατικές τέχνες είχαν τον ταχύτερο ρυθμό ανάπτυξης, και το 2020 η αξία τους έφτασε τα 32,1 δισεκατομμύρια ευρώ, ποσό που αντιστοιχεί στο 0,5% της συνολικής οικονομίας της ΕΕ-27. Την ίδια περίοδο αυξήθηκε και η απασχόληση στον κλάδο, φτάνοντας τα 1,46 εκατομμύρια εργαζόμενους/ες σε 827.230 επιχειρήσεις. Αυτές οι επιχειρήσεις αντιστοιχούν, κατά μέσο όρο, στο 3,6% όλων των επιχειρήσεων στα κράτη μέλη της ΕΕ-27.

Παρόλη την αποσπασματικότητα και την περιθωριακότητα που κατέχουν οι παραστατικές τέχνες στον χάρτη των δημόσιων πολιτικών στην Ελλάδα, δεν πρόκειται για έναν τομέα εκτός οικονομικής δραστηριότητας. Πέρα από τις σημαντικές και μεγάλες θεατρικές σκηνές, τους συναυλιακούς χώρους, τα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης και τις μουσικές σκηνές, οι παραστατικές τέχνες συνεισφέρουν στην οικονομία τροφοδοτώντας με ανθρώπινο δυναμικό υψηλής κατάρτισης και άλλους δημιουργικούς τομείς και βιομηχανίες όπως είναι ο κινηματογράφος, η τηλεόραση, η διαφήμιση και εποχικά λαϊκές μορφές διασκέδασης όπως τα μπουζούκια και τα μιούζικαλ (βλ. ενδεικτικά Χασιώτη 2021). Είναι, επίσης, γεγονός πως οι απόφοιτοι των καλλιτεχνικών σχολών εργάζονται και σε άλλες τεχνικές και επιστημονικές δραστηριότητες, όπως, για παράδειγμα, στην εκπαίδευση. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι σύμφωνα με τον Μηχανισμό Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας, οι τέχνες, η διασκέδαση και η ψυχαγωγία συγκεντρώνουν ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά θέσεων εργασίας υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων (51.1%).

Παρόλη τη δυναμική του κλάδου, αυτή η αυξητική πορεία δεν αντικατοπτρίζεται σε καλύτερες συνθήκες εργασίας για τους ίδιους τους εργαζόμενους. Η αβεβαιότητα είναι δεδομένη σε ένα εργασιακό τοπίο όπου η προσφορά, πολλές φορές, υπερκαλύπτει τη ζήτηση και λειτουργεί ως μηχανισμός συντήρησης χαμηλών απολαβών και λίγων έως ανύπαρκτων εργασιακών δικαιωμάτων.



Stencil στους δρόμους της Κυψέλης,
φωτογραφία: Αντιγόνη Παπαγεωργίου, 2025

Η εργασία στις παραστατικές τέχνες

Η εργασία στις παραστατικές τέχνες έρχεται αντιμέτωπη με μια σειρά από φυσικούς περιορισμούς που επιβάλλει ο παροντικός χρόνος επιτέλεσης του δρώμενου, το οποίο, περιοριζόμενο στη στιγμιαία εμπειρία, δεν αφήνει πίσω του ένα προϊόν που μπορεί να αναπαραχθεί. Σε αυτό το πλαίσιο:

- ▷ η ίδια η εφήμερη φύση του πολιτιστικού αγαθού που παράγεται, διανέμεται και καταναλώνεται ζωντανά, αυξάνει τη συνθετότητα της, ούτως ή άλλως, εντατικής και απαιτητικής πνευματικής και σωματικής εργασίας
- ▷ η ζωντανή καλλιτεχνική επιτέλεση με φυσική παρουσία των δημιουργών/ερμηνευτών εντείνει τη σωματική καταπόνηση. Ιδιαίτερα

στον χορό, η σωματική φθορά αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό του επαγγέλματος

▷ η ζωντανή επιτέλεση εμπλέκει το κοινό και απαιτεί, συχνά, συναισθηματική εργασία που παραμένει εν πολλοίς αόρατη.

Τα βασικά προβλήματα του κλάδου των παραστατικών τεχνών

1. Ελλιπής νομική και θεσμική κατοχύρωση των καλλιτεχνικών επαγγελματιών

Σύμφωνα με την ποσοτική έρευνα³ του LaPreSc, οι εργαζόμενοι/ες στις παραστατικές τέχνες (ηθοποιοί, μουσικοί, χορευτές/χορεύτριες, δημιουργικοί συντελεστές) που συμμετείχαν στην έρευνα ανέδειξαν, στο σύνολό τους, ως βασικό πρόβλημα του εργασιακού τους βίου την απουσία ξεκάθαρης και σταθερής κατοχύρωσης των δικαιωμάτων τους: **8 στους 10 βιώνουν τη ρευστότητα του εργασιακού βίου που επιφέρει η έλλειψη θεσμικής κατοχύρωσης των καλλιτεχνικών επαγγελματιών, η απουσία συλλογικών διαπραγματεύσεων, και η δυσκολία πρόσβασης σε νομική στήριξη και συμβουλευτική.** Οι εργαζόμενοι/ες συχνά προσλαμβάνονται με βραχυπρόθεσμες και μερικής απασχόλησης συμβάσεις, είτε αυτές είναι συμβάσεις εργασίας είτε συμβάσεις παροχής υπηρεσιών, και συχνά χαρακτηρίζονται ως «freelancers». Είναι ιδιαίτερα συχνό οι συμφωνίες να κλείνονται προφορικά και η έναρξη του έργου να μη συμπίπτει με την ημερομηνία υπογραφής της σύμβασης. Τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις συμφωνούνται -ή μάλλον υπονοούνται- στη βάση των άγραφων νόμων του πεδίου. Καθ' όλη τη διαδικασία της έναρξης, της διάρκειας, και της λήξης του έργου δεν υπάρχει καμία τυπικότητα που

³ Η ποσοτική έρευνα του ερευνητικού έργου LaPreSc διενεργήθηκε από τον υπ. Διδάκτορα Αχιλλέα Πηλιούση και τον Αλέξανδρο Μπαλτζή, Καθηγητή στο Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ

του ΑΠΘ. Διεξήχθη σε 469 ερωτώμενους/ες που ανήκουν στις εξής επαγγελματικές κατηγορίες: ηθοποιοί, μουσικοί, χορευτές/τριες, δημιουργικοί συντελεστές και τεχνικοί.

να ορίζει τα προσόντα, τα καθήκοντα, τους ρόλους, αλλά και τις υποχρεώσεις και των δύο πλευρών.

2. Χαμηλές απολαβές, υψηλή εξειδίκευση

Η έρευνά μας έρχεται να επιβεβαιώσει την εικόνα ενός εργατικού δυναμικού υψηλής κατάρτισης και συχνά πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, με τους καλλιτέχνες, ωστόσο, να λαμβάνουν αμοιβές που δεν ανταποκρίνονται στο επίπεδο της επαγγελματικής τους εμπειρίας ή των εκπαιδευτικών και τεχνικών τους προσόντων. Αυτό στην πράξη σημαίνει ότι οι μεταπτυχιακές σπουδές, οι πιστοποιήσεις και η συνεχής κατάρτιση δε μεταφράζονται σε υψηλότερες αμοιβές ή καλύτερους όρους εργασίας. Πολλοί/ές απόφοιτοι καλλιτεχνικών σχολών λαμβάνουν θεωρητική εκπαίδευση, γεγονός που τους οδηγεί στην εκμάθηση μέσω της εργασιακής εμπειρίας. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτο είναι ότι οι μουσικοί και οι χορευτές/χορεύτριες -εκ των οποίων το 57% και το 67% αντίστοιχα διαθέτουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης- είναι εκείνοι/ες που αντιμετωπίζουν τις μεγαλύτερες οικονομικές δυσκολίες: **πάνω από 5 στους 10 μουσικούς και πάνω από 7 στους 10 χορευτές/χορεύτριες δηλώνουν ότι δεν μπορούν να καλύψουν τα βασικά έξοδα διαβίωσής τους.**

3. Μη αμειβόμενη και άτυπη εργασία

Οι νέοι/ες που εισέρχονται στον κλάδο των παραστατικών τεχνών εξαναγκάζονται να εκτελούν μη αμειβόμενη εργασία η οποία θεωρείται μέρος της εργασιακής «διαδικασίας». Αυτό συντελείται σε ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον, σε έναν κλάδο όπου οι νέοι/ες υπερεκπροσωπούνται σε σχέση με άλλους κλάδους της οικονομίας. Η μη αμειβόμενη εργασία τείνει να αποτελεί διαδεδομένη πρακτική και άτυπο κανόνα εισαγωγής στο πεδίο. **Χαρακτηριστικά, το 23% των μουσικών και το 17%**

των χορευτών/τριών εξαναγκάζονται να εργαστούν χωρίς κάποια γραπτή συμφωνία. Το γεγονός ότι η μη αμειβόμενη εργασία αποτελεί κριτήριο εισαγωγής και παραμονής στο πεδίο τείνει να αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες περιορίζοντας τους χώρους της τέχνης και του πολιτισμού σε εργασιακούς χώρους για την ελίτ (Banks 2017, Brook et al. 2018, Tevington, 2018). Ταυτόχρονα, η μη αμειβόμενη εργασία εμπεδώνεται και ενυπάρχει σε πολλά στάδια -τόσο προπαρασκευαστικά όσο και μετέπειτα στην αξιακή αλυσίδα. Ένα πολύ μεγάλο μέρος της δημιουργικής διαδικασίας (πρόβες, προετοιμασία, συμμετοχή σε προγράμματα, αλλαγές κατά τη διάρκεια των παραστάσεων) συχνά δεν νοείται ως εργασία και, ως εκ τούτου, δεν πληρώνεται (Pulignano & Domecka 2025).

4. Η πρόσβαση στις εργασιακές ευκαιρίες εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από άτυπα πολιτιστικά δίκτυα και προσωπικές σχέσεις

Η ποιοτική έρευνα μάς επιβεβαίωσε ότι οι εργασιακές ευκαιρίες στις παραστατικές τέχνες βασίζονται σε μη τυπικά, προσωπικά και φιλικά δίκτυα (π.χ. γνωστούς, από στόμα σε στόμα διάχυση, κοινωνικά events). Πολλοί/ές απόφοιτοι καλλιτεχνικών σχολών τόνισαν την ανάγκη σύνδεσης της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας. Όπως μας περιέγραψαν, μετά την τυπική τους εκπαίδευση ωθούνται στην παρακολούθηση μιας σειράς σεμιναρίων με σκοπό την είσοδό τους στα άτυπα δίκτυα. Το ρίσκο της καλλιτεχνικής καριέρας βαραίνει κατά κύριο λόγο τους επαγγελματίες στην προσπάθειά τους να εισέλθουν στους καλλιτεχνικούς κύκλους.

Αυτά τα άτυπα δίκτυα έχουν πλέον διαμορφώσει (και παγιώσει) έναν ανεπίσημο και ρευστό εργασιακό χώρο που διέπεται σε πολύ μεγάλο βαθμό από άρρητους κανόνες, χωρίς τυπικές διαδικασίες πρόσληψης ή θεσμικά πλαίσια.

Διαβατήριο εισόδου στην εργασία δεν αποτελούν μόνο τα τυπικά προσόντα αλλά και η γνώση, και κυρίως η θέση των ατόμων σε αυτές τις άτυπες δικτύωσεις, καθώς όσοι/ες κατέχουν κεντρικό ρόλο (περι)ορίζουν και ελέγχουν την πρόσβαση στις πληροφορίες που αφορούν τις ευκαιρίες εργασίας. Η κοινωνικότητα της δικτύωσης (network sociality) -και η ατυπικότητα που αυτή συνεπάγεται για τις εργασιακές σχέσεις- εντείνουν τα συναισθήματα ανασφάλειας των εργαζόμενων.

Παράλληλα, η ατυπικότητα αυτή, που αναπαράγεται οργανικά στους άτυπους αλλά ισχυρά οργανωμένους κόσμους, βαθαίνει τις κοινωνικές και έμφυλες ανισότητες εντός του πεδίου, με τις γυναίκες να αποτελούν την πλειοψηφία στις παραστατικές τέχνες, αλλά να παραμένουν μειοψηφία σε θέσεις κύρους και υψηλών απολαβών. Το φαινόμενο αυτό επιβεβαιώνεται και από το μισθολογικό χάσμα που καταγράφει η έρευνα (Πηλιούσης & Μπαλτζής 2025): οι γυναίκες αμείβονται κατά περίπου 25% λιγότερο από τους άνδρες (942 ευρώ έναντι 1.268 ευρώ συνολικό μηνιαίο εισόδημα), παρά το γεγονός ότι μπορεί να διαθέτουν παρόμοια προσόντα και εμπειρία. Η εισοδηματική αυτή απόκλιση ρίχνει φως σε ευρύτερες ανισότητες πρόσβασης σε σταθερές, προβεβλημένες και καλύτερα αμειβόμενες θέσεις, συμβάλλοντας στη διαιώνιση της έμφυλης ιεραρχίας στον πολιτιστικό και δημιουργικό τομέα. Ταυτόχρονα, φανερώνει την κλειστότητα των δικτύων και την οργάνωσή τους γύρω από μια μερίδα προβεβλημένων stars.

Ιδιαίτερα ανησυχητικό εύρημα της ποσοτικής έρευνας που συνηγορεί στην παραπάνω θέση είναι ότι **7 στους 10 ηθοποιούς, και 6 στους 10 μουσικούς, χορευτές, τεχνικούς και δημιουργικούς συντελεστές δηλώνουν αδυναμία να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους λόγω φόβου για αντίποινα.**

Κυριότερα προβλήματα ανά επαγγελματική κατηγορία

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας, η εργασιακή επισφάλεια διαπερνά οριζόντια όλους τους εργαζόμενους στις παραστατικές τέχνες. Ωστόσο, σε κάθε επαγγελματική κατηγορία καταγράφονται επιμέρους διαφοροποιήσεις:

▷ Ηθοποιοί

Το 34% αντιμετωπίζει δυσκολία εύρεσης εργασίας, το 33% χαμηλές αποδοχές, και το 13% δηλώνει ότι εργάζεται χωρίς ασφάλιση.

▷ Μουσικοί

Το 28% δηλώνει δυσκολία εύρεσης εργασίας και το 26% χαμηλές αποδοχές, ενώ η ανασφάλιστη εργασία πλήττει το 18%. Το ίδιο ποσοστό αντιστοιχεί και στη μερική απασχόληση.

▷ Χορευτές/Χορεύτριες

Με το 94,74% των συμμετεχόντων να είναι γυναίκες, οι χορεύτριες αποτελούν την επαγγελματική κατηγορία με τον υψηλότερο βαθμό επισφάλειας: το 40% δηλώνει δυσκολία εύρεσης εργασίας, το 30% χαμηλές αποδοχές και το 22% εργασία χωρίς ασφάλιση.

▷ Τεχνικοί

Οι τεχνικοί εμφανίζουν το υψηλότερο ποσοστό εντατικοποίησης εργασίας (26%), ενώ το 23% δηλώνει χαμηλές αποδοχές και το 14% εργάζεται σε ανθυγιεινές ή επικίνδυνες συνθήκες.

▷ Δημιουργικοί συντελεστές

Εδώ κυριαρχούν τα χαμηλά εισοδήματα (27%) και η δυσκολία εύρεσης εργασίας (19%), ενώ το 15% δηλώνει υπερβολική εντατικοποίηση.

Προτάσεις πολιτικής

1. Ανοικτή διαβούλευση για την αναγνώριση του καθεστώτος των καλλιτεχνών με φορείς, σωματεία, πανεπιστημιακά ιδρύματα και το ΥΠΠΟ

Η αναγνώριση του status των καλλιτεχνών αποτελεί κρίσιμο βήμα για τη θεσμική κατοχύρωση των δικαιωμάτων και την κοινωνική προστασία των εργαζομένων στον πολιτιστικό τομέα. Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του CreativeUnite,⁴ στην πλειονότητα των κρατών-μελών της ΕΕ υπάρχει πρόβλεψη που ορίζει το καθεστώς των καλλιτεχνών, η οποία μπορεί να αφορά τομείς όπως η κοινωνική ασφάλιση, η φορολογία, η απασχόληση, η χρηματοδότηση ή η επίσημη αναγνώριση. Στο πλαίσιο αυτό, αναγκαία κρίνεται η διοργάνωση ανοικτής διαβούλευσης με τη συμμετοχή πολιτιστικών φορέων, καλλιτεχνικών σωματείων, πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και εκπροσώπων του Υπουργείου Πολιτισμού (ΥΠΠΟ). Στόχος της διαβούλευσης θα είναι η καταγραφή αναγκών, εμπειριών και προτάσεων από το ίδιο το πεδίο της δημιουργικής εργασίας που θα οδηγήσει στη διαμόρφωση ενός σύγχρονου, δίκαιου και λειτουργικού πλαισίου αναγνώρισης της καλλιτεχνικής ιδιότητας. Η διαδικασία της ανοικτής διαβούλευσης αποτελεί ένα συμμετοχικό εργαλείο χάραξης πολιτικής που ενισχύει τη διαφάνεια, τη λογοδοσία και τη διατομεακή συνεργασία για τη βιώσιμη ανάπτυξη του πολιτιστικού τομέα.

Γερμανία: Ειδικό Σύστημα για Καλλιτέχνες – Ταμείο Καλλιτεχνών

Όπως περιγράφεται στο Working Paper του ILO (2023: 33), στη Γερμανία δημιουργήθηκε ένα ειδικό σύστημα για καλλιτέχνες το 1983. Το σύστημα αυτό έχει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά με την προσέγγιση της Γαλλίας: σκοπός του είναι η συλλογή εισφορών από «έμμεσους εργοδότες», απαιτώντας από τις επιχειρήσεις που «χρησιμοποιούν» την τέχνη να συνεισφέρουν. Επίσης, συλλέγονται εισφορές από τους ίδιους τους καλλιτέχνες, ενώ το Ταμείο Καλλιτεχνών λαμβάνει και κρατική χρηματοδότηση. Σύμφωνα με το γερμανικό σύστημα, οι συμμετέχοντες/ουσες στο Ταμείο Καλλιτεχνών λαμβάνουν σύνταξη γήρατος, ασφάλιση υγείας και ασφάλιση μακροχρόνιας φροντίδας, αλλά έχουν περιορισμένη πρόσβαση στην ασφάλιση ανεργίας και καθόλου πρόσβαση στην αποζημίωση λόγω εργατικών ατυχημάτων. Επίσης, το Ταμείο αναγνωρίζει την υπερεκπροσώπηση των καλλιτεχνών στον τομέα της αυτοαπασχόλησης. Για να βοηθήσει τους καλλιτέχνες να συμμετάσχουν στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, ο Νόμος Κοινωνικής Ασφάλισης Καλλιτεχνών καθορίζει την υποχρέωση των «χρηστών» της τέχνης και της δημιουργίας να συνεισφέρουν ως εργοδότες (συμβολή που ανέρχεται στο 30% των συνολικών εισφορών).

2. Ενίσχυση της εφαρμογής της εργατικής νομοθεσίας

Η ανάγκη για ουσιαστική εφαρμογή της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας στον τομέα των παραστατικών τεχνών είναι επιτακτική, καθώς καταγράφονται συστηματικές παραβιάσεις που πλήττουν ιδιαίτερα τους πιο ευάλωτους εργαζόμενους (βασικά κριτήρια ευάλωτοτητας: ηλικία, ειδικότητα, καθεστώς απασχόλησης), μεταξύ των οποίων οι νέοι επαγγελματίες, οι χορευτές/τριες (λόγω της καταγεγραμμένης από την έρευνά μας σωματικής καταπόνησης και των εξαντλητικών ωρών εργασίας),

⁴ <https://creativesunite.eu/work-condition/>

οι τεχνικοί (λόγω των εργατικών ατυχημάτων και της σημαντικής υπερεργασίας) και οι ελεύθεροι επαγγελματίες. Σε αυτό το πλαίσιο, προτείνεται η εντατικοποίηση των ελέγχων από τις αρμόδιες υπηρεσίες (ΣΕΠΕ, ΕΦΚΑ), με ιδιαίτερη έμφαση:

- ▷ στην αντιμετώπιση της απλήρωτης και ανασφάλιστης εργασίας
- ▷ στην παρακολούθηση της υπέρβασης ωραρίου, ιδιαίτερα στην εργασία των τεχνικών επαγγελματιών
- ▷ στη διασφάλιση κανόνων υγιεινής και ασφάλειας σε χώρους εργασίας

Ταυτόχρονα, είναι κρίσιμο να αναπτυχθούν ειδικοί οδηγοί συμμόρφωσης για εργοδότες, να εκπαιδεύονται οι ελεγκτικοί μηχανισμοί ως προς τις ιδιαιτερότητες του πολιτιστικού πεδίου και να διαμορφωθούν διαφανείς και προσβάσιμες διαδικασίες για αναφορές και καταγγελίες από εργαζόμενους/ες. Η ενίσχυση της εφαρμογής της νομοθεσίας αποτελεί βασική προϋπόθεση για την προστασία της καλλιτεχνικής εργασίας, τη διαμόρφωση ενός ανθρώπινου και ασφαλούς εργασιακού περιβάλλοντος και την καταπολέμηση της συστηματικής επισφάλειας που χαρακτηρίζει τον πολιτιστικό τομέα στην Ελλάδα.

3. Ειδικό καθεστώς εργασίας για τους εργαζόμενους στις παραστατικές τέχνες

Προτείνεται η θεσμοθέτηση ειδικού καθεστώτος εργασίας για τους επαγγελματίες των παραστατικών τεχνών -ηθοποιούς, μουσικούς, χορευτές/χορεύτριες, τεχνικούς και δημιουργικούς συντελεστές - που θα λαμβάνει υπόψη τη φύση της εργασίας, τις ιδιαιτερότητες κάθε επαγγέλματος, και τα υψηλά επίπεδα επισφάλειας, σωματικής και ψυχολογικής καταπόνησης. Η καθημερινή έκθεση σε απαιτητικές συνθήκες, η περιορισμένη διάρκεια της καλλιτεχνικής σταδιοδρομίας, οι διακεκομμένες περίοδοι

εργασίας, οι επισφαλείς αμοιβές και η απουσία συστηματικής ασφάλισης καθιστούν αναγκαία τη θέσπιση ενός προσαρμοσμένου και δίκαιου ασφαλιστικού και εργασιακού πλαισίου.

Βασικό εισόδημα για τους καλλιτέχνες: Στην Ιρλανδία, υπάρχει ένα πιλοτικό πρόγραμμα βασικού εισοδήματος για την υποστήριξη δημιουργικών εργαζόμενων και καλλιτεχνών. Η βασική επιδίωξή του είναι η δημιουργία συνθηκών παραμονής στο επάγγελμα και επικέντρωσης στο καλλιτεχνικό και δημιουργικό έργο, με την ταυτόχρονη μείωση της πολύ-απασχόλησης και της ετερο-απασχόλησης. Η ποιοτική διερεύνηση του αντίκτυπου της δράσης (Dagg 2025) έδειξε ότι η παροχή ενός βασικού εισοδήματος για τις τέχνες έχει σημαντική επίδραση στην υποκειμενική εμπειρία της οικονομικής επισφάλειας στις ζωές των δικαιούχων. Αρχικά, η μείωση του άγχους για την κάλυψη βασικών αναγκών έχει αυξήσει τον διαθέσιμο χρόνο για δημιουργική εργασία. Η μεγαλύτερη διαθεσιμότητα χρόνου έχει οδηγήσει σε μεγαλύτερη καλλιτεχνική αυτονομία - μεγαλύτερη ικανότητα σχεδιασμού και χάραξης προσωπικής δημιουργικής καριέρας. Επιπλέον, οι καλλιτέχνες που έχουν συμμετάσχει στο πιλοτικό πρόγραμμα νοιώθουν ότι αναγνωρίζονται, ενδυναμώνονται και αποκτούν αυτοπεποίθηση να αναλάβουν δημιουργικές πρωτοβουλίες στο επάγγελμά τους αλλά και στον ευρύτερο κοινωνικό τους κύκλο.

Το προτεινόμενο ειδικό καθεστώς θα πρέπει να αναγνωρίζει:

- ▷ την αστάθεια και την απουσία σταθερού εργοδότη, κοινή σε όλους τους κλάδους των παραστατικών τεχνών
- ▷ την ψυχική πίεση και το συναισθηματικό φορτίο που φέρουν επαγγέλματα όπως των ηθοποιών, των χορευτών/τριών και των μουσικών
- ▷ τη σωματική επιβάρυνση και την πρόωρη φθορά σε επαγγέλματα όπως των χορευτών/τριών και των τεχνικών

Το καθεστώς αυτό θα πρέπει να περιλαμβάνει:

- ▷ ειδικά συνταξιοδοτικά δικαιώματα

- ▷ προγράμματα πρόληψης και αποκατάστασης για σωματική και ψυχική υγεία
- ▷ ενίσχυση της κοινωνικής ασφάλισης σε περιόδους μη απασχόλησης, και ειδική πρόνοια για όσους απασχολούνται με ευέλικτα καθεστώτα εργασίας και σε έργα περιορισμένης διάρκειας

Επίδομα ανεργίας για τους εργαζόμενους στον χώρο του θεάματος: Η Γαλλία εφαρμόζει το régime des intermittents du spectacle, ένα καθεστώς παροχής επιδόματος ανεργίας που καταβάλλεται μεταξύ βραχυπρόθεσμων συμβάσεων στους προσωρινά εργαζόμενους καλλιτέχνες και τεχνικούς του θεάματος. Στους καλλιτέχνες του θεάματος σύμφωνα με τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας (Galian et al. 2021) συγκαταλέγονται τα ακόλουθα επαγγέλματα: τραγουδιστής, ηθοποιός, χορογράφος, cabaret artist, μουσικός, μαέστρος, μουσικός διευθυντής, καλλιτέχνης τσίρκου και κάθε άλλος καλλιτέχνης του οποίου οι δραστηριότητες αναγνωρίζονται ως παραστάσεις καλλιτεχνικής δραστηριότητας. Σύμφωνα με την επιδοματική πολιτική της Γαλλίας και τον Γαλλικό Εργατικό Κώδικα, οι καλλιτέχνες και τεχνικοί του θεάματος επωφελούνται από το τεκμήριο ότι είναι μισθωτοί εργαζόμενοι και, ως εκ τούτου, έχουν πρόσβαση σε μέτρα κοινωνικής ασφάλισης και σε επιδόματα ανεργίας παρά την περιοδικότητα της εργασίας τους.

Παράλληλα, είναι απαραίτητο να διασφαλιστεί η ισότιμη μεταχείριση των αυτοαπασχολούμενων και των ιδιοκτητών καλλιτεχνικών ΑΜΚΕ από τις υπηρεσίες της ΔΥΠΑ. Για τον σκοπό αυτό, προτείνεται η θεσμοθέτηση και αναγνώριση κατάλληλων Κωδικών Αριθμών Δραστηριοτήτων (ΚΑΔ) και ασφαλιστικών κωδικών (ενσήμων), που να αντανakλούν τις ιδιαίτερες συνθήκες εργασίας στους εν λόγω τομείς. Οι σχετικοί κωδικοί θα πρέπει:

- ▷ να επιτρέπουν την επιστροφή εισφορών για βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα, όπου αυτό δικαιολογείται από τις πραγματικές συνθήκες εργασίας

- ▷ να διασφαλίζουν την αναγνώριση της εργασιακής επιβάρυνσης

- ▷ να επιτρέπουν την πρόσβαση σε επιδόματα και σε προγράμματα επανένταξης και επιμόρφωσης με ίσους όρους για όλους τους εργαζόμενους, ανεξαρτήτως μορφής απασχόλησης

Η θέσπιση ενός τέτοιου καθεστώτος είναι κρίσιμη για τη βιωσιμότητα των παραστατικών τεχνών και τη διασφάλιση της αξιοπρέπειας του καλλιτεχνικού επαγγέλματος.

4. Ίδρυση Παρατηρητηρίου για τις παραστατικές τέχνες, την καλλιτεχνική εκπαίδευση, και τις ψηφιακές προκλήσεις

Η απουσία εξειδικευμένων, επικαιροποιημένων και διαχρονικά συγκρίσιμων δεδομένων για τον κλάδο των παραστατικών τεχνών δυσχεραίνει την τεκμηρίωση των αναγκών του πεδίου και περιορίζει σημαντικά τη δυνατότητα χάραξης στοχευμένων δημόσιων πολιτικών για την εκπαίδευση, την απασχόληση και την καλλιτεχνική παραγωγή. Για τον λόγο αυτό, προτείνεται η ίδρυση ενός ανεξάρτητου Παρατηρητηρίου, το οποίο θα έχει ως κύρια αποστολή τη συστηματική συλλογή, ανάλυση, ερμηνεία και δημοσιοποίηση δεδομένων που αφορούν τον κόσμο των παραστατικών τεχνών, της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης, και των ψηφιακών προκλήσεων στην Ελλάδα. Συνοπτικά, το Παρατηρητήριο:

- ▷ θα λειτουργεί σε συνεργασία με σωματεία και θεσμικά όργανα (π.χ. το Παρατηρητήριο Χορού του ΣΕΧΩΧΟ, το Παρατηρητήριο για τα Οπτικοακουστικά του ΕΚΟΜΕ)
- ▷ θα παρακολουθεί δεδομένα ανά επαγγελματική κατηγορία, ΚΑΔ, γεωγραφική περιοχή, φύλο και ηλικιακή ομάδα
- ▷ θα παρέχει δείκτες επισφάλειας, μισθολογικού χάσματος, συμμετοχής σε Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας (ΣΣΕ), κατανομής κρατικών επιχορηγήσεων, κ.ά.

Ειδική μέριμνα θα πρέπει να δοθεί στην παρακολούθηση των ψηφιακών εξελίξεων και προκλήσεων που επηρεάζουν το πεδίο, όπως:

- ▷ των νέων μορφών ψηφιακής παραγωγής και διανομής
- ▷ των επιπτώσεων της εργασίας μέσω πλατφορμών (streaming platforms)
- ▷ των ζητημάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, ψηφιακής αμοιβής και προσβασιμότητας στο καλλιτεχνικό περιεχόμενο
- ▷ καθώς και των δεξιοτήτων ψηφιακού μετασχηματισμού που απαιτούνται για την επαγγελματική επιβίωση και ανάπτυξη των καλλιτεχνών.

Φιλανδικό Παρατηρητήριο για την Καλλιτεχνική και Πολιτιστική Εκπαίδευση: Χαρακτηριστικό παράδειγμα από τον Ευρωπαϊκό χώρο αποτελεί το «Φιλανδικό Παρατηρητήριο για την Καλλιτεχνική και Πολιτιστική Εκπαίδευση» (University of the Arts Helsinki n.d.) που είναι μέλος του Ευρωπαϊκού Δικτύου Παρατηρητηρίων στον Τομέα της Καλλιτεχνικής και Πολιτιστικής Εκπαίδευσης (ENO/ European Network of Observatories in the Field of Arts and Cultural Education). Η συμμετοχή του στο ENO επιτρέπει τη σύγκριση των φινλανδικών πρακτικών και ερευνητικών ευρημάτων στον τομέα της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης με εκείνα άλλων χωρών, ενώ ταυτόχρονα ενισχύει τη διεθνή προβολή του τομέα. Παράλληλα, κύριος στόχος του Φινλανδικού Παρατηρητηρίου είναι η ενίσχυση της ισότιμης προσβασιμότητας στην καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση, καθώς και η αναβάθμιση της κοινωνικής θέσης του κλάδου και της έρευνας σε αυτόν. Το Παρατηρητήριο προωθεί τη σύνδεση μεταξύ της έρευνας και της πρακτικής στην καλλιτεχνική εκπαίδευση και την ενσωμάτωση των ερευνητικών δεδομένων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Προτείνεται, επίσης, η θεσμοθέτηση δεικτών ισότητας και μηχανισμών έμφυλης παρακολούθησης, προκειμένου να διασφαλιστεί η ισότιμη πρόσβαση, συμμετοχή και εκπροσώπηση

στον πολιτιστικό τομέα. Η υποχρεωτική διαφάνεια και ανοιχτή πρόσβαση στα διοικητικά δεδομένα των αρμόδιων Υπουργείων (Πολιτισμού, Εργασίας, Οικονομικών) -πχ. στον αριθμό των εργαζομένων ανά ΚΑΔ, στις επιχορηγήσεις, στις ενεργές ΣΣΕ και το περιεχόμενό τους, στα στατιστικά απασχόλησης- αποτελεί κρίσιμο σκέλος αυτής της πρότασης. Η ενσωμάτωση τέτοιων στοιχείων σε ένα δημόσιο σύστημα παρακολούθησης, προσβάσιμο από την ερευνητική και καλλιτεχνική κοινότητα, θα συμβάλει σε δικαιότερες, διαφανείς και αποτελεσματικές πολιτικές για το μέλλον των παραστατικών τεχνών στην Ελλάδα, λαμβάνοντας υπόψη και τις μεταβαλλόμενες συνθήκες στο ψηφιακό περιβάλλον.

5. Ίδρυση Ακαδημίας Παραστατικών Τεχνών

Η καλλιτεχνική εκπαίδευση στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται διαχρονικά από μια σειρά συστημικών ελλείψεων που επιβαρύνουν ένα ούτως ή άλλως κατακερματισμένο πεδίο, το οποίο αναπαράγει ανισότητες και συμβάλλει στην υποβάθμιση (αν όχι στην υποτίμηση) των καλλιτεχνικών σπουδών. Παρά την υψηλή και σταθερή ζήτηση για σπουδές στις παραστατικές τέχνες σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, το πεδίο παραμένει αρρύθμιστο με χιλιάδες αποφοίτους σχολών, με αποσπασματικές και άτυπες μορφές μάθησης που δεν κατοχυρώνουν επαγγελματικά δικαιώματα, ούτε εγγυούνται τη σύνδεση με την αγορά εργασίας. Σε αυτό το πλαίσιο, προτείνεται η ίδρυση Ακαδημίας Παραστατικών Τεχνών, ως θεσμικού φορέα ανώτατης πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, με στόχο τη ριζική αναδιάρθρωση των καλλιτεχνικών σπουδών στις παραστατικές τέχνες. Η πρόταση απαντά σε σειρά διαρθρωτικών προκλήσεων:

Αντιμετώπιση του κατακερματισμού και της άτυπης εκπαίδευσης

Η Ακαδημία θα συγκεντρώσει και θα αναβαθμίσει τις υπάρχουσες μορφές καλλιτεχνικής εκπαίδευσης, δημιουργώντας ένα συνεκτικό και διαβαθμισμένο σύστημα σπουδών με σαφείς ακαδημαϊκές προδιαγραφές. Το πρόγραμμα σπουδών δεν θα εξαρτάται από χαρισματικές αυθεντίες, αλλά θα διέπεται από συλλογικά διαμορφωμένα παιδαγωγικά και επιστημονικά κριτήρια.

Ενίσχυση της διαφάνειας και της θεσμικότητας

Η απουσία πλαισίου εποπτείας έχει επιτρέψει την κανονικοποίηση κακοποιητικών ή αυταρχικών συμπεριφορών, καθώς και την αναπαραγωγή αυτών στα μελλοντικά εργασιακά περιβάλλοντα. Η θεσμική συγκρότηση της Ακαδημίας με δημοκρατικές διαδικασίες, κώδικες δεοντολογίας και σαφείς δομές λογοδοσίας αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση για ένα ασφαλές και υποστηρικτικό εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Academy of Theatre and Dance –Amsterdam University of the Arts (Ολλανδία) «Η τέχνη οφείλει να είναι προσβάσιμη»⁵

Η Academy of Theatre and Dance (ATD) του Amsterdam University of the Arts αποτελεί ένα διεθνώς αναγνωρισμένο παράδειγμα σύγχρονης καλλιτεχνικής εκπαίδευσης στον τομέα των παραστατικών τεχνών. Η ATD προσφέρει πανεπιστημιακού επιπέδου προγράμματα σπουδών που καλύπτουν όλο το φάσμα της σκηνικής δημιουργίας, από τον χορό και το θέατρο έως τις υβριδικές και διατομεακές καλλιτεχνικές πρακτικές. Το πρόγραμμα σπουδών της δομείται γύρω από την καλλιτεχνική έρευνα, την αυτονομία του φοιτητή, τη συλλογική μάθηση και την πεποίθηση ότι οι τέχνες αποτελούν οργανικό τμήμα της κοινωνίας.

Σύνδεση θεωρίας και πράξης

Το πρόγραμμα σπουδών της Ακαδημίας θα βασίζεται σε μια ισόρροπη σχέση μεταξύ θεωρητικής κατάρτισης, καλλιτεχνικής πρακτικής, και εφαρμοσμένης έρευνας. Μαζί με τα αναλυτικά syllabus, σημαντικό ρόλο θα πρέπει να έχουν οι αναλυτικοί οδηγοί κατάρτισης για μια σειρά από ειδικότητες. Ταυτόχρονα, η διεπιστημονική προσέγγιση θα συνδέει τις τέχνες με τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες, τη φιλοσοφία, την τεχνολογία και την πολιτιστική διαχείριση, και θα προετοιμάζει τους αυριανούς εργαζόμενους στις παραστατικές τέχνες για να γίνουν ενεργοί διαμορφωτές της κοινωνικής πραγματικότητας, τόσο εντός της χώρας ως όσο και στο εξωτερικό.

Εγκαθίδρυση δεσμών με την αγορά εργασίας και τις σύγχρονες ψηφιακές πρακτικές

Η Ακαδημία δεν θα λειτουργεί αποκομμένα από τις σύγχρονες εξελίξεις στην καλλιτεχνική παραγωγή. Η διασύνδεση με νέες μορφές καλλιτεχνικής δημιουργίας, όπως οι bedroom musicians, οι DIY καλλιτεχνικές κοινότητες, και οι υβριδικές πρακτικές, θα αποτελέσει πυρήνα του πειραματικού σχεδιασμού. Παράλληλα, η συνεργασία με φορείς του πολιτισμού, φεστιβάλ, θεσμούς και οργανισμούς θα δημιουργεί ανοιχτές διαδρομές μετάβασης προς μια βιώσιμη εργασιακή πραγματικότητα.

Ανάπτυξη καλλιτεχνικής εκπαίδευσης στην περιφέρεια

Η ίδρυση τμημάτων της Ακαδημίας σε περιφερειακές πόλεις και η ενίσχυση των καλλιτεχνικών σχολείων εκτός των μητροπολιτικών κέντρων θα μειώσει τις εκπαιδευτικές ανισότητες και θα ενδυναμώσει την πολιτιστική ζωή σε τοπικό επίπεδο.

⁵ Από το μανιφέστο της Ακαδημίας και τις προτάσεις πολιτικής του για την περίοδο 2019 -2024:

https://www.atd.ahk.nl/media/the/docs/divers/2020/Beleidsplan_ATD_ENG_DEF.pdf

Αναγνώριση της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης ως πανεπιστημιακής εκπαίδευσης

Η Ακαδημία Παραστατικών Τεχνών προτείνεται να λειτουργεί ως Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα, με πλήρη ακαδημαϊκή αναγνώριση, συμβάλλοντας στη θεσμική αποκατάσταση της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης.

Ernst Busch Academy of Dramatic Arts – Βερολίνο, Γερμανία

Η Ernst Busch Hochschule für Schauspielkunst στο Βερολίνο αποτελεί μια από τις πλέον καταξιωμένες και καινοτόμες Ανώτατες Σχολές Δραματικής Τέχνης στη Γερμανία. Προσφέρει πανεπιστημιακού επιπέδου προγράμματα σπουδών στην υποκριτική, τη σκηνοθεσία, τη δραματουργία, το κουκλοθέατρο και τη χορογραφία. Η Σχολή έχει μακρά ιστορία ως φυτώριο προοδευτικής, κοινωνικά ευαίσθητης και πολιτικά ενεργής θεατρικής παιδείας, και έχει συνδεθεί ιστορικά με το επαγγελματικό θέατρο, τη θεατρική έρευνα και τις καλλιτεχνικές πρωτοπορίες του Βερολίνου. Η Ernst Busch είναι ένα κρατικό ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, ενταγμένο στο σύστημα της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης της Γερμανίας, με πλήρη αναγνώριση των τίτλων σπουδών της και πρόσβαση σε δημόσια χρηματοδότηση και ερευνητικά προγράμματα. Η θεσμική της κατοχύρωση εξασφαλίζει διαφάνεια, λογοδοσία και ισότιμη πρόσβαση των φοιτητών/τριών σε υψηλής ποιότητας καλλιτεχνική παιδεία. Το παιδαγωγικό της μοντέλο βασίζεται στον συνδυασμό της άρτιας τεχνικής κατάρτισης και της καλλιτεχνικής ελευθερίας, προάγοντας την κριτική σκέψη, τη συλλογικότητα και την πειραματική δημιουργία. Η Σχολή ενθαρρύνει τη συνεργασία μεταξύ φοιτητών διαφορετικών ειδικοτήτων και λειτουργεί ως χώρος καλλιτεχνικής έρευνας που συνδέεται άμεσα με την αγορά εργασίας και την επαγγελματική θεατρική σκηνή της Γερμανίας και του εξωτερικού.

6. Εργασιακές ρήτρες και πολιτικές ισότητας ως προϋπόθεση πολιτιστικής χρηματοδότησης

Η ενίσχυση της έμφυλης ισότητας και της αξιοπρεπούς εργασίας στον πολιτιστικό και δημιουργικό τομέα απαιτεί σαφείς και αυστηρούς κανόνες. Η θέσπιση εργασιακών ρητρών και αυστηρών κριτηρίων χρηματοδότησης αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση για τη δίκαιη κατανομή των δημόσιων πόρων. Στο πλαίσιο αυτό, προτείνεται ως βασική προϋπόθεση για δημόσια χρηματοδότηση η τήρηση του νόμου για την αναγνώριση των προβών ως μισθωτής εργασίας, με την αντίστοιχη υποχρέωση ασφάλισης, ώστε να διασφαλιστεί η προστασία των καλλιτεχνών και να αποφευχθεί η «αόρατη» και απλήρωτη εργασία. Η πρόβλεψη τέτοιων ρητρών θα μπορούσε να καταστεί υποχρεωτική και για τις ΑΜΚΕ που λαμβάνουν επιχορήγηση, ως μέτρο ενίσχυσης της εργασιακής ασφάλειας στον πολιτισμό.

Παράλληλα, η εισαγωγή πολιτικών ισότητας ως όρος χρηματοδότησης μπορεί να λειτουργήσει καταλυτικά, ακολουθώντας το σουηδικό παράδειγμα του gender bonus model (Höglund & Flinkfeldt 2024), σύμφωνα με το οποίο οι φορείς που αιτούνται δημόσιας επιχορήγησης οφείλουν να καταθέτουν ετήσια έκθεση ισότητας (gender report) με ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα, καθώς και να υιοθετούν σχέδιο δράσης ισότητας (gender action plan) με μετρήσιμους στόχους. Έτσι, το σύστημα χρηματοδότησης δεν περιορίζεται στη στήριξη της καλλιτεχνικής παραγωγής, αλλά καθιερώνει κριτήρια κοινωνικής ευθύνης, ισότητας και συμπερίληψης, προωθώντας μια πιο δίκαιη και βιώσιμη πολιτιστική πολιτική.

Αυστηρά κριτήρια χρηματοδότησης πολιτιστικών οργανισμών στη Γερμανία⁶: Από την 1η Ιουλίου 2024 η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση της Γερμανίας εισήγαγε υποχρεωτικά κατώτατα όρια αμοιβών για επαγγελματίες καλλιτέχνες και δημιουργούς, όταν έργα ή οργανισμοί χρηματοδοτούνται από δημόσιους πόρους τουλάχιστον κατά 50%. Με τον τρόπο αυτό τίθενται ρήτρες στη χρηματοδότηση πολιτιστικών οργανισμών, ώστε να διασφαλίζεται μια ελάχιστη και δίκαιη αμοιβή. Η παρέμβαση που συγκροτείται σε ομοσπονδιακό επίπεδο λειτουργεί υποδειγματικά για τα κρατίδια και προωθεί την καθιέρωση ενιαίων προτύπων. Παρόλο που δεν καθορίζει συγκεκριμένα ποσά αμοιβών για τους καλλιτέχνες, ζητά να ληφθούν υπόψη οι συστάσεις των επαγγελματικών ενώσεων και συνδικάτων. Έτσι, με αυτήν την πρωτοβουλία τίθενται σαφείς προϋποθέσεις στη δημόσια πολιτιστική χρηματοδότηση και ενισχύεται η επαγγελματική υπόσταση των καλλιτεχνών.

7. Δημιουργία επαγγελματικών περιγραμμάτων για τους επαγγελματίες των παραστατικών τεχνών

Η δημιουργία επαγγελματικών περιγραμμάτων αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αναγνώριση, την πιστοποίηση και τη θεσμική κατοχύρωση των επαγγελματιών στις παραστατικές τέχνες. Η πρόταση αφορά στη συστηματική καταγραφή και τεκμηρίωση των δεξιοτήτων, των καθηκόντων και των απαιτήσεων κάθε επαγγελματικής ειδικότητας, μέσα από συμμετοχική διαδικασία με τη συμβολή των επαγγελματικών σωματείων, των θεσμικών φορέων (ΕΟΠΠΕΠ, ΥΠΠΟ, Υπουργείο Εργασίας), και των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων. Σκοπός των επαγγελματικών περιγραμμάτων είναι α) η α-

ναγνώριση επαγγελματιών που σήμερα παραμένουν «αόρατα» σε όλο το μοντέλο παραγωγής αξίας β) η ένταξή τους σε ασφαλιστικά, συνταξιοδοτικά και εργασιακά καθεστώτα και γ) η ενίσχυση της διαφάνειας στις προσλήψεις και την επαγγελματική εξέλιξη. Η διαδικασία αυτή συμβάλλει στην ορατότητα και τη θεσμική ενδυνάμωση των επαγγελματιών του πολιτισμού και συμπληρώνει την ανάγκη κατοχύρωσης του καθεστώτος του καλλιτέχνη. Μέχρι στιγμής επαγγελματικά περιγράμματα⁷ υπάρχουν για τους ενδυματολόγους-κατασκευαστές κουστουμιών, τους ηχολήπτες, τους μοντέρ, και τους χορευτές/ χοροδιδάσκαλους πολυπολιτισμικών χωρών. Επιπλέον, πολύ σημαντικό ρόλο προς τη θεσμική κατοχύρωση διαδραματίζουν και οι μελέτες διάγνωσης αναγκών δεξιοτήτων⁸ καθώς και οι οδικοί χάρτες επαγγελματιών.⁹

8. Δημιουργία ψηφιακής πλατφόρμας δικτύωσης

Η προτεινόμενη ψηφιακή πλατφόρμα δικτύωσης στοχεύει στη δημιουργία ενός σύγχρονου, συμμετοχικού περιβάλλοντος που θα συνδέει τους/τις επαγγελματίες των παραστατικών τεχνών με την αγορά, ενισχύοντας την επικοινωνία, τη συνεργασία και την ορατότητά τους. Η πλατφόρμα θα προσφέρει στους χρήστες τη δυνατότητα να δημιουργούν προσωπικά και επαγγελματικά προφίλ, να δικτυώνονται με άλλους επαγγελματίες του χώρου, να μοιράζονται ευκαιρίες εργασίας ή συνεργασίας, καθώς και να συμμετέχουν σε θεματικές κοινότητες και φόρουμ συζήτησης γύρω από καίρια ζητήματα του πεδίου, όπως οι πολιτικές στήριξης,

⁶ Για περισσότερες πληροφορίες: <https://www.kultur-rat.de/themen/honoraruntergrenzen/einfuehrung/>

⁷ Συνολικά, είναι συγκεντρωμένα εδώ: <https://oasi.inegsee.gr/occupations?category=3>

⁸ <https://www.inegsee.gr/ekdoseis/meletes/>
Συγκεκριμένα για το επάγγελμα του ηθοποιού:

<https://www.inegsee.gr/ekdosi/meleti-diagnosis-dexiotiton-mia-theoritiki-ke-ebiriki-prosengisi-ithopii/>

⁹ Εδώ συνολικά οι οδικοί χάρτες επαγγελματιών: <https://tinyurl.com/3vux794a>

τα νομικά δικαιώματα, η επιμόρφωση, και η κινητικότητα. Επιπλέον, η πλατφόρμα θα φιλοξενεί βιβλιοθήκη πόρων (οδηγών, συμβάσεων σε Ελλάδα και ΕΕ, προτύπων εγγράφων, εκπαιδευτικού υλικού), θα υποστηρίζει τη συλλογική παραγωγή γνώσης και θα λειτουργεί ως εργαλείο ενδυνάμωσης των πολιτιστικών εργαζομένων. Στόχος της πλατφόρμας θα είναι να αποτελέσει ένα βιώσιμο ψηφιακό οικοσύστημα που να ενδυναμώνει την κοινότητα των εργαζόμενων στις παραστατικές τέχνες, και να ενισχύει τη συλλογική φωνή και δράση τους σε ένα τοπίο που χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα, κατακερματισμό και έλλειψη θεσμικής στήριξης.

Pearle- Live Performance Europe¹⁰: Μια διαδικτυακή βάση δεδομένων για ΣΣΕ στον τομέα των παραστατικών τεχνών ξεκίνησε τη λειτουργία της τον Ιούνιο του 2025. Εταίροι του εγχειρήματος είναι η Pearle- Live Performance Europe, που εκπροσωπεί τους εργοδότες, και η Ευρωπαϊκή Συμμαχία Τεχνών και Ψυχαγωγίας (EAEA), που εκπροσωπεί τους εργαζόμενους επί σκηνής και κάτω από τη σκηνή. Η ΕΑΕΑ αποτελείται από: τη Διεθνή Ομοσπονδία Ηθοποιών (FIA), τη Διεθνή Ομοσπονδία Μουσικών (FIM) και τον τομέα Μέσων, Ψυχαγωγίας και Τεχνών της UNI Europa (EURO-MEI). Η βάση δεδομένων προσφέρει μια επισκόπηση των συλλογικών συμβάσεων και των πρωτοβουλιών των κοινωνικών εταίρων σε όλη την Ευρώπη. Καλύπτει πρακτικά θέματα όπως κατάρτιση εργαζομένων, ασφάλεια στον χώρο εργασίας, συνταξιοδοτικά θέματα, συμβουλευτική υποστήριξη και γενικότερες συνθήκες εργασίας.

9. Ενδυνάμωση του θεσμικού πλαισίου για τις Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας στον πολιτιστικό τομέα – αναγνώριση της gig εργασίας

Η επισφαλής και άτυπη απασχόληση στον πολιτιστικό και δημιουργικό τομέα καθιστά αναγκαία την παρέμβαση του κράτους για την ενδυνάμωση και αποκατάσταση του θεσμικού πλαισίου των Συλλογικών Συμβάσεων Εργασίας (ΣΣΕ). Σε αυτό το πλαίσιο, το κράτος οφείλει να ενισχύσει την αυτονομία των κοινωνικών εταίρων, και να ενθαρρύνει τη σύναψη ΣΣΕ ανώτερου επιπέδου (κλαδικών/ομοιοεπαγγελματικών) για την κάλυψη όσο το δυνατόν περισσότερων εργαζόμενων. Σημαντική είναι και η ενθάρρυνση της επέκτασης εφαρμογής των ΣΣΕ, όχι μόνο σε μισθωτούς αλλά και σε αυτοαπασχολούμενους και περιστασιακά εργαζόμενους και όσους/ες απασχολούνται σε καθεστώς gig εργασίας.

Οριοθετώντας τις ρευστές εργασιακές σχέσεις στη gig οικονομία: Στην Ολλανδία, φορείς όπως το **Kunstenbond** (Union for Arts and Media) προσαρμόζουν τις δομές τους ώστε να υποστηρίζουν τους/τις εργαζόμενους/ες στη gig οικονομία και τους καλλιτέχνες που εργάζονται με εργοληπτικές συμφωνίες, ενώ συμμετέχουν ενεργά σε ευρωπαϊκά fora πολιτιστικής εργασίας. Το Kunstenbond έχει προσαρμόσει τη Συλλογική Σύμβαση για το Θέατρο και το Χορό έτσι ώστε να συμπεριλαμβάνει τους εργαζόμενους με διακοπτόμενη εργασία και τους εργαζόμενους στη gig οικονομία (Been & Keune 2024). Με αυτόν τον τρόπο δεν αγνοεί την ολοένα και μεγαλύτερη κατηγορία καλλιτεχνών που είναι ευέλικτοι εργαζόμενοι και αυτοαπασχολούμενοι. Ταυτόχρονα, δίνει ένα σημαντικό εργαλείο για διαπραγμάτευση, εφόσον αντιλαμβάνεται ότι η εργασία στις παραστατικές τέχνες κάθε άλλο παρά σταθερή είναι.

Μέτρα όπως η θεσμοθέτηση κατώτατης αμοιβής, η ρητή εφαρμογή της νομοθεσίας περί αναγνώρισης των προβών ως μισθωτής εργασίας με αντίστοιχη ασφαλιστική κάλυψη, καθώς και η επέκταση της εφαρμογής των ΣΣΕ σε

¹⁰ Περισσότερες πληροφορίες στο: <https://www.pearle.eu/about>

νέες και ευέλικτες μορφές απασχόλησης, μπορούν να συμβάλουν στην προστασία των δικαιωμάτων των πολιτιστικών εργαζομένων. Με αυτόν τον τρόπο το κράτος διασφαλίζει μια δικαιότερη, σταθερότερη και πιο βιώσιμη εργασιακή πραγματικότητα στον πολιτισμό.

Status of the Artist Act¹¹: Το Κεμπέκ έχει θεσπίσει από το 1987 τον νόμο “**Status of the Artist Act**”, ένα καινοτόμο θεσμικό πλαίσιο που αναγνωρίζει συλλογικά δικαιώματα διαπραγμάτευσης στους ελεύθερους επαγγελματίες καλλιτέχνες. Ο νόμος καλύπτει ειδικά τον χώρο των παραστατικών τεχνών, του θεάτρου, της μουσικής, του χορού και των εικαστικών τεχνών, όπου η επισφαλής εργασία και η περιστασιακή απασχόληση είναι ο κανόνας.

Κεντρικό ρόλο έχει το **Artists and Producers Professional Relations Tribunal**, ένα ανεξάρτητο δικαστικό σώμα που:

- αναγνωρίζει επαγγελματικές ενώσεις καλλιτεχνών,
- εποπτεύει τη διαδικασία συλλογικής διαπραγμάτευσης με παραγωγούς και οργανισμούς,
- διαμεσολαβεί σε εργασιακές διαφορές και καθορίζει υποχρεωτικούς όρους συνεργασίας.

Με αυτόν τον τρόπο, οι αυτοαπασχολούμενοι καλλιτέχνες αντιμετωπίζονται θεσμικά ως συλλογικό υποκείμενο διαπραγμάτευσης και όχι ως «μεμονωμένοι επαγγελματίες», κάτι που αποτελεί παγκόσμια καινοτομία. Το πλαίσιο αυτό ενδυναμώνει την εργασιακή προστασία στον πολιτιστικό τομέα και λειτουργεί ως μοντέλο για άλλες χώρες που επιδιώκουν να επεκτείνουν τα δικαιώματα των καλλιτεχνών πέρα από τα στενά όρια της εξαρτημένης εργασίας.

10. Ίδρυση Εθνικού Κέντρου Παραστατικών Τεχνών

Η απουσία ενός θεσμοθετημένου εθνικού φορέα για τις παραστατικές τέχνες αποτελεί ένα διαχρονικό και κρίσιμο κενό στο πολιτιστικό

τοπίο της Ελλάδας που καλύπτεται από ιδιωτικούς φορείς και ιδρύματα (Σουλιώτης 2016). Η πρόταση προβλέπει την ίδρυση ενός Εθνικού Κέντρου Παραστατικών Τεχνών, το οποίο θα λειτουργεί ως χώρος-κόμβος για τη στήριξη, την προβολή και την ανάπτυξη του θεάτρου, του χορού, της μουσικής, της performance και άλλων μορφών ζωντανής τέχνης. Το Κέντρο θα έχει ως αποστολή τη χάραξη στρατηγικής για τον κλάδο, την ενίσχυση της καλλιτεχνικής δημιουργίας, την επαγγελματική ενδυνάμωση των εργαζομένων, την ενίσχυση της καλλιτεχνικής εξωστρέφειας, καθώς και την προώθηση της πρόσβασης, της εκπαιδευτικής διάστασης και της συμμετοχικότητας στο πεδίο. Η ίδρυση του Εθνικού Κέντρου Παραστατικών Τεχνών θα ενισχύσει την καλλιτεχνική αυτονομία, θα συμβάλει στην αναγνώριση των εργασιακών δικαιωμάτων των πολιτιστικών επαγγελματιών και θα διαμορφώσει ένα σύγχρονο, θεσμικό και συμπεριληπτικό πλαίσιο στήριξης για τις νέες γενιές δημιουργών και εργαζομένων στον πολιτισμό.

11. Ενίσχυση της Χρηματοδότησης και Εναλλακτικά Μοντέλα Στήριξης για τα Καλλιτεχνικά Σχήματα

Η ανεπαρκής και αποσπασματική χρηματοδότηση των καλλιτεχνικών σχημάτων, ιδίως των ΑΜΚΕ, εντείνει τις συνθήκες επισφάλειας και οδηγεί σε φαινόμενα πολυδραστηριότητας, όπου οι εργαζόμενοι/ες αναλαμβάνουν πολλούς και αλληλοεπικαλυπτόμενους ρόλους χωρίς σαφείς όρους απασχόλησης. Η κατάσταση αυτή συμβάλλει στην αναπαραγωγή της άτυπης και υποτιμημένης εργασίας. Προτείνεται η ενίσχυση της δημόσιας χρηματοδότησης με εργαλεία που προάγουν τη βιωσιμότητα της

¹¹<https://www.execulink.com/~psharpe/cmesa/selfemployed-workers.pdf>

καλλιτεχνικής παραγωγής και την αξιοπρέπεια της εργασίας.

Συνεταιρισμός Smart Coop: Ο συνεταιρισμός Smart Coop (De Heusch 2020). αποτελεί ένα καινοτόμο μοντέλο συλλογικής οργάνωσης για ελεύθερους επαγγελματίες, ιδιαίτερα στον καλλιτεχνικό και δημιουργικό τομέα. Ξεκίνησε στο Βέλγιο ως μη κερδοσκοπική πρωτοβουλία και σήμερα λειτουργεί σε εννέα ευρωπαϊκές χώρες με πάνω από 35.000 μέλη. Βασίζεται σε ένα σύστημα αλληλεγγύης που παρέχει στους/τις επαγγελματίες το προστατευτικό νομικό καθεστώς του μισθωτού, αντί του επισφαλούς αυτοαπασχολούμενου. Ο/Η επαγγελματίας διατηρεί την αυτονομία του/της ως προς την εύρεση πελατών και τη διαπραγμάτευση όρων, ενώ ο συνεταιρισμός Smart Coop λειτουργεί ως εργοδότης για κάθε έργο, διευκολύνοντας συμβάσεις, αμοιβές και έξοδα. Πρόκειται για μια εναλλακτική, συνεργατική μορφή εργασίας, που συνδυάζει την ανεξαρτησία με την εργασιακή ασφάλεια. Το Smart Coop λειτουργεί ως ένας υποστηρικτικός φορέας-ομπρέλα για τους ελεύθερους επαγγελματίες του πολιτισμού, μειώνοντας την επισφάλεια και προσφέροντας ένα βιώσιμο μοντέλο εργασίας, χωρίς την ανάγκη σύστασης εταιρίας ή ατομικής δραστηριότητας.

Παράλληλα, η ανάπτυξη ενός εναλλακτικού μοντέλου στήριξης θα μπορούσε να περιλαμβάνει:

- ▷ κίνητρα για δίκαιες αμοιβές, πλήρη ασφάλιση και σύναψη/τήρηση συλλογικών συμβάσεων
- ▷ ενσωμάτωση κοινωνικών και εργασιακών δεικτών (όπως έμφυλη ισότητα, συμμετοχικότητα, εντοπιότητα, εποχικότητα) στην αξιολόγηση των αιτήσεων
- ▷ πρόβλεψη για ευελιξία στον τρόπο διάθεσης των πόρων, ώστε να ενισχύεται η διατομεακή συνεργασία και όχι μόνο το τελικό καλλιτεχνικό προϊόν

12. Χρηματοδότηση ή παροχή κινήτρων για την ίδρυση χώρων παραστατικών τεχνών σε ημι-αστικές, περιφερειακές και αγροτικές περιοχές

Η δίκαιη κατανομή της πολιτιστικής παραγωγής και κατανάλωσης αποτελεί κρίσιμη προτεραιότητα για την ισότιμη πρόσβαση όλων των πολιτών στην τέχνη, είτε ως δημιουργών είτε ως καταναλωτών. Η συγκεκριμένη πρόταση αφορά στη θεσμοθέτηση μηχανισμών χρηματοδότησης και την παροχή κινήτρων για την ίδρυση, λειτουργία και στήριξη χώρων παραστατικών τεχνών (π.χ. μικρών σκηνών, στούντιο χορού, χώρων πρόβας και δημιουργίας) σε ημι-αστικές, περιφερειακές και αγροτικές περιοχές. Ο στόχος είναι η ενίσχυση της πολιτιστικής ζωής και της ερασιτεχνικής δημιουργίας στην περιφέρεια, με τοπική καλλιτεχνική παραγωγή και φιλοξενία παραστάσεων όλο τον χρόνο. Επιπλέον, είναι εξαιρετικά απαραίτητη η υποστήριξη νέων και ανεξάρτητων καλλιτεχνών να αναπτύξουν καλλιτεχνική και επιχειρηματική δράση εκτός μητροπολιτικών κέντρων. Υπό αυτό το πλαίσιο, συνέργειες θα μπορούσαν να διερευνηθούν με σκοπό την αξιοποίηση ανενεργών δημοτικών ή δημόσιων κτηρίων με χαμηλό κόστος και υψηλή κοινωνική ανταποδοτικότητα.

Βιβλιογραφία

- Banks, M. (2017). *Creative Justice: Cultural Industries, Work and Inequality*. Rowman & Littlefield International.
- Beck, U. (2009). World risk society and manufactured uncertainties. *Iris. European Journal of Philosophy and Public Debate*, 1(2), 291–299.
- Been, W., & Keune, M. (2024). Bringing labour market flexibilization under control? Marginal work and collective regulation in the creative industries in the Netherlands. *European Journal of Industrial Relations*, 30(4), 403–420. <https://doi.org/10.1177/09596801221127109>

- Brook, O., O'Brien, D., & Taylor, M. (2018). *PANIC: It's an arts emergency: Panic! Social Class, Taste and Inequalities in the Creative Industries* (p. 44). Artes and Humanities Research Council.
- Dagg, J. (2025). *Basic income for the arts in Ireland: Qualitative report*. Department of Tourism, Culture, Arts, Gaeltacht, Sport and Media. <https://tinyurl.com/v5evt54h>
- De Heusch, S. (2020) *SMART Cooperative: Ένας συνεταιρισμός από και για ελεύθερους επαγγελματίες*. Poulantzas.gr. Ανακτήθηκε 22 Ιουνίου 2025, από <https://tinyurl.com/56uxeve2>
- European Commission. (2021). *Voices of culture brainstorming report: Status and working conditions of artists and cultural and creative professionals*. Retrieved from <https://tinyurl.com/4tujt93x>
- European Investment Fund. (2023). *Market analysis of the cultural and creative sectors in Europe*. EIF. <https://tinyurl.com/y7m5ktuc>
- Eurostat. (2025, July 29). *Culture statistics: cultural employment*. European Commission. Retrieved 30/06/2025, from <https://tinyurl.com/mwv2v74d>
- Eurostat/ ESSnet-Culture. (2012). *Final Report of ESSnet-Culture – European Statistical System Network on Culture*. Eurostat.
- Galian, C., Licata, M., Stern-Plaza, M. (2021). *Social Protection in the Cultural and Creative Sector: Country Practices and Innovations*, ILO Working Paper 28 (Geneva, ILO) <https://tinyurl.com/383dcy84>
- Hesmondhalgh, D. (2013). *The cultural industries* (3rd ed.). Sage Publications.
- Höglund, F., & Flinkfeldt, M. (2024). The practical realization of the feminist welfare state: Equal sharing and gender equality in institutional interaction about parental leave in Sweden. *Feminism & Psychology*, 34(2), 309–327. <https://doi.org/10.1177/09593535231217135>
- ILO (2023). *The Future of Work in the Arts and Entertainment Sector*. Report for the Technical Meeting on the Future of Work in the Arts and Entertainment sector.
- ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ. (2019). *Τάσεις και ανάγκες δεξιοτήτων στη δημιουργική και πολιτιστική βιομηχανία: Η περίπτωση του οπτικοακουστικού τομέα και των ζωντανών παραστάσεων. Προτάσεις πολιτικής για Βουλγαρία, Ελλάδα, Ρουμανία και Ηνωμένο Βασίλειο*. Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων ΓΣΕΒΕΕ. Ανακτήθηκε από <https://tinyurl.com/5xex7sc2>
- Πηλιούσης, Α., & Μπαλτζής, Α. (2025–υπό έκδοση). Επισφαλής εργασία και κοινωνική συνοχή στις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες. Στο Χ. Καρακιουλάρη, Α. Θεοδοσίου, Α. Μπαλτζής, Ι. Τσιουλάκης, & Χ. Κόκκινου (Επιμ.), *Επισφάλεια πάνω και κάτω από τη σκηνή: Κριτικές προσεγγίσεις της εργασίας στις παραστατικές τέχνες*. Ισνάφι.
- Pulignano, V., & Domecka, M. (2025). Dance ‘for the Sake of Art’: A Non-Binary Relationship between Unpaid Labour and Precarious Work in Swedish and Dutch Dance Organizations. In V. Pulignano & M. Domecka, *The Politics of Unpaid Labour* (1st ed.) (pp. 81–118). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198888130.003.0005>
- Σουλιώτης, Ν. (2016). Συλλεκτική δραστηριότητα και δημιουργία πολιτιστικών θεσμών στην Αθήνα: Βασικές υποθέσεις και μια μελέτη περίπτωσης. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 127(127), 103–140. <https://doi.org/10.12681/grsr.9879>
- Tevington, P. (2018). Privileged to Worry: Social Class, Cultural Knowledge, and Strategies toward the Future among Young Adults. *The Sociological Quarterly*, 59(2), 204–233.
- UNESCO. (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris: UNESCO.
- UNESCO (2025). *Framework for Cultural Statistics (FCS)- Part I & Part II (Draft)*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- University of the Arts Helsinki (n.d.). *The Observatory for Arts and Cultural Education, Finland*. Available at: <https://tinyurl.com/pmwayx7t> (Accessed: 22 June 2025).
- Χασιώτη, Ν. (2021). *Ο Σύγχρονος Χορός Στην Ελλάδα Κείμενα Θεωρίας, Ιστορίας Και Κριτικής Και Συνεντεύξεις Ελλήνων Χορογράφων*. Carpe Librum.